

YOLCULUKTA ve KORKU HALİNDE NAMAZ

Başkasına olan borç ödenebilir ama aldığımız her nefesi ve ihtiyacımız olan her şeyi veren Allah'a olan borç ödenemez. Bu sebeple, istesek de istemesek de hepimiz onun kulu ve kölesiyiz. Yapılacak tek şey, ona tam güvenmek ve gönülden teslim olmaktır. Herhangi bir konuda yanlış yaparsak derhal yanlışımızdan dönmeli ve ondan af dilemeliyiz.

Namaz, Adem aleyhisselamdan beri devam edegelen bir ibadettir. Allah Teâlâ namazı, bütün ümmetlere emretmiştir.

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيُعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ
وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

“Onlara, dine bir şey katmadan ve yanlış yola sapsamadan Allah'a kulluk etmeleri, namazı düzgün ve sürekli kılmaları ve zekâtı vermeleri dışında bir emir verilmedi. Doğru din işte budur.” (Beyyine, 98/4-5)

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأْ لِقَوْمِكَ مِمَّا بِيَمِينِنَا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ.

“Musa ile kardeşine şunu vahyettik: Siz ikiniz Mısır'da halkınız için evler hazırlayın. Evlerinizi, kıbleye yönelik yapın; namazı düzgün ve sürekli kılın.” (Yunus 10/87)

İsa aleyhisselâm, beşikte iken, bir mucize olarak yaptığı konuşmada şunları söylemişti:

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

“Nerede olursam olayım (Allah) beni değerli kıldı;

yaşadığım sürece bana namaz ve zekât görevi yükledi.” (Meryem, 19/31)

İbrahim aleyhisselam, oğlu İsmail ile eşi Hacer'i Mekke'ye yerleştirdiğinde şu duayı yapmıştı:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

“Rabbimiz! Ben soyumdan bir kısmını senin dokunulmazlığı olan Beyt'inin yanında, çorak bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz bunu, namazı düzgün ve sürekli kılsınlar diye yaptım.” (İbrahim 14/37)

Bütün ayetlerde, namazı düzgün ve sürekli kılma ile ilgili kavram, إقامة الصلاة = ikamet'us-salah'tır. Bunların hepsi aynı anlamdadır. Dolayısıyla Adem aleyhisselamdan beri bütün nebilerin ve ümmetlerinin kıldığı ve Allah'ın bize de emrettiği namaz aynı namazdır.

1 Arap dilinde beyt, gece kalınabilecek yerdir (Müfredât). “İnsanlar için kurulan ilk Beyt, Bekke'dedir” (Al-i İmran 3/96). “Bir yolunu bulanların o Beyt'te hac yapması, Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır.” (Al-i İmran 3/97). Bekke, ekin bitmeyen bir vadidir (İbrâhîm 14/37). Tavra'tta da oraya Bekke Vadisi denir (Mezmu'lar 84:4-7). Bekke denmesi, birbirini ezcek şekilde oluşan kalabalıktan (البالك = tebâk) dolaydır (Müfredât). Mekke, Allah tarafından güvenli hale getirilmiş ve dünyanın her yerinden her türlü ürünü insanlara ulaştırılabileceği özellikte kılınmıştır (Bakara 2/125-126). İbrahim aleyhisselam, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi, eski temelleri üzerine yeniden bina ettikten sonra Allah ona, hac ve umre ibadetlerinin yapıldığı yerleri göstermiş (Bakara 2/128, 158, 196) ve o yerlere Makam-ı İbrahim adını vermiştir (Al-i İmran 3/97). Hac ibadeti sırasında bu kalabalık Arafat, Müzdelife, Mina, Kâbe, Safa ve Merve'de oluşur. Bekke Vadisini içinde barındıran şehrin adı Mekke'dir. Batı sınırı, 17 km uzağındaki Hudeybiye'ye kadar uzanır (Fetih 48/24). Mekke için Mescid-i Haram ifadesi de kullanılır (Te'be 9/7). Kâbe'ye de beyt denir (Bakara 2/127, Maide 5/2, 97).

A- BEŞ VAKİT NAMAZ

Mekke'de inen şu ayet, farz namazların beş vakit olduğunu, açıkça ortaya koymuştur:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفْعًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى
لِلذَّاكِرِينَ

“Namazı, gündüzün iki bölümünde² ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde düzgün ve sürekli kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, bilgisini kullananların akıllarında tutmaları gereken doğru bilgidir.” (Hud 11/114)

Gündüzün ilk bölümü, güneşin tepe noktasından batıya kayması ile başlayan öğlen vakti (İsra 17/78), ikincisi de güneşin batması ile biten ikindi vaktidir. Güneşin batmadığı kutup bölgelerinde ikindi vaktinin bitişi, havanın sakinleşmeye ve kuşların yuvalarına dönmeye başlaması ile anlaşılır.

“Gecenin gündüze yakın vakitleri” ifadesinde yakınlık anlamında olan kelime “zülfe”nin çoğulu “zülef = زلف”tir³. Arapçada çoğul en az üçü gösterdiği için gecenin gündüze yakın vakitlerinde en az üç namaz kılmak gerekir. Bunlar akşamın alacakaranlığında kılınan akşam ve yatsı namazları (İsra 17/78) ile sabahın

alacakaranlığının başlamasından sonra doğu ufku boyunca uzayan siyah ve beyaz kuşakların birer çizgi ile ayrıldığında vakti giren sabah namazıdır (Bakara 2/187, İsra 17/78).

Gecenin gündüze yakınlığı, alacakaranlıkla anlaşılır. 45 derece enlemden sonra beyaz gecelerin olduğu yaz günlerinde ise gündüze yakınlık, akşamleyin havanın sakinleşmeye, kuşların yuvalarına dönmeye başlaması ile başlar ve havanın, gündüze göre en soğuk vaktine ulaşmasıyla biter. Sabah namazının vakti de doğu ufku boyunca uzayan siyah ve beyaz ışık çizgilerinin netleşmesinden havadaki sakinliğin sona ermesine kadar sürer. Akşamın alacakaranlığının bitmesi ile yatsı vakti biter ve gecenin en uzun bölümü başlar. Artık imsak vaktine kadar kılınacak bir farz namaz yoktur. Bu vakitte sadece gece namazı kılınır (İsra 17/78-79).

Medine'de inen şu ayette de Allah Teâlâ, namazın beş vakit olduğunu, rekat sayılarını ve başka özelliklerini, aritmetiksel olarak göstermiştir:

خَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ.

“Namazları ve en orta namazı düzgün ve sürekli kılın ve daima Allah'a içten boyun eğenlerden olun.” (Bakara 2/238)

² İbnü Manzûr, Lisan'ul-Arab, Beyrut 1410/1990, طرف md.

³ Lisan'ul Arab, زلف md.

Bu ayette, “en orta” diye anlam verdiğimiz el-vustâ = الوُسْطَى kelimesine herkes “orta” anlamı verir. Halbuki kelime, ism-i tafdil. İsm-i tafdil, aynı özelliği taşıyan iki veya daha fazla şeyden birinin o özellikte diğerinden üstün olduğunu gösteren isim kalıbıdır. Türkçedeki “daha büyük, en büyük; daha tatlı, en tatlı” şeklindeki söz kalıbının karşılığıdır.

Namazlardan birinin “en orta namaz” olması için diğerlerinde de “orta namaz” olma özelliğinin bulunması gerekir. Gerçekten de beş vakit namaz, bir çemberin çevresindeki beş nokta gibidir. Hangisini ortaya koysanız, diğerlerinden ikisi öncesine, ikisi de sonrasına gelir.

“En orta namaz” akşam namazıdır. Çünkü Kur’an, Arap dili ile indirilmiştir (Yusuf 12/2, Şûrâ 42/7). Arap dilinde gündüz, Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki vakit, gece de Güneşin batışı ile doğuşu arasındaki vakittir⁴. Önce gündüz sonra gece gelir (Yasin 36/40). Günün ilk namaz vakti, Güneşin batıya kaydığı öğlen vaktidir (İsra 17/78). Akşam namazı, gündüzün bittiği ve gecenin başladığı vakitte kılınır. Ondan önce iki gündüz namazı olan öğle ile ikindi, ondan sonra da iki gece namazı olan yatsı ve sabah namazı kılınır. Bu sebeple “en orta namaz” akşam namazıdır.

Gelenekte, şer’î gündüz diye bir tanımlama yapılarak gündüz, imsak vakti ile başlatılmış ve sabah namazı, günün ilk namazı, yatsı da son namaz sayılmıştır. Bu tanım kabul gördüğü için ikindi namazının orta namaz olduğu konusunda neredeyse görüş birliği oluşturulmuştur⁵.

Bakara 2/238. ayette geçen “namazlar = الصَّلَوَات ” kelimesi çoğuldur. Arapçada çoğul, üç ve daha fazlasını gösterir. “En orta namaz” sözü, “namazlar” sözüne bir bağlaç ile bağlanmış yani atfedilmiştir. Bağlanan /matuf ile bağlanılan kelime /matuf’un aleyh birbirin-

den farklı olduğundan Türkçe açısından anlam şöyledir: “Namazları, bir de en orta namazı kılın!” Üçten sonra ortası olan ilk rakam beş olduğu için bu ayete göre de günlük namaz sayısı beş olur.

Ayetlerde öğlenin başı ve ikindinin sonu, kesin olarak belirtilmiş ama onları ayıran vakitten söz edilmemiştir. Aynı şey, akşam ve yatsı vakitleri için de geçerlidir. Bu sebeple öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı, birleştirilerek de kılınabilir. Abdullah b. Abbas’ın şöyle dediği rivayet olunur:

«Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine’de öğle ile ikindiye akşamla yatsıyı birleştirdi. Ne korku vardı, ne yağmur.⁶»

Doğruların en çok rahatsız olanlar, menfaat çevreleridir. Onlar, hedeflerine ulaşabilmek için din adamlarını ve ilim adamlarını yanlarına çekmeye çalışırlar. Bunlardan hangisi onlara boyun eğerse en tehlikeli insan haline gelir.

B- KORKU HALİNDE NAMAZ

Hiçbir namaz, vaktinin dışında kılınamaz. Bunun tek istisnası unutan veya uyuya kalanın namazıdır. Ne bimizin bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Kim bir namazı, unuttur veya uyuya kalır da kılamazsa, onun keffareti /yapması gereken, hatırladığı zaman kılmasıdır⁷.”

Unutma ve uyuya kalma dışında namazların kaza edileceğini gösteren tek bir delil yoktur.

Allah Teâlâ, yolcuya ve korku içinde olana kolaylık getirerek namazı vaktinde kılma fırsatı vermiştir. İki türlü korku vardır, biri genel korku, diğeri de yolculukta ortaya çıkan korkudur.

1- Genel Korku

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ . فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ

4 Rağib el-İsbahâni, el-Müfredât, (Safvân Adnan Davudî’nin tahkikiyle) Dimaşk ve Beyrut 1412/1992, 437 md.

5 Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (İl.310 h.), Cami’ul-beyan fi te’vil-Kur’an, Beyrut 1407, Bakara 238.

6 Müslim, Salât ul-müsâfirin, bâb 6, hadis no 705-49).

7 Buhârî, Mevakit, 37.

رُجْبَانَا فَإِذَا آمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

“Namazları ve en orta namazı düzgün ve sürekli kılın ve daima Allah’a içten boyun eğenlerden olun. Eğer korkarsanız (namazı) yürüyerek yahut binek üstünde kılın. Güvene kavuşunca Allah’ı, bu konuda bilmediğinizi size öğrettiği gibi zikredin.” (Bakara 2/238-239)

Allah Teâlâ burada bir korku tanımı yapmamıştır. Namazı, vakti içinde düzgün kılmaya engel bir korku ortaya çıktığında namaz, yürürken veya bir binek üzerinde kılınabilir. O sırada kişi, atını veya otomobilini sürüyor da olabilir. Kible tarafına dönemiyorsa, kibleye dönmeden kılar.

Ayetteki: “Güvene kavuşunca Allah’ı, bu konuda bilmediğinizi size öğrettiği gibi zikredin” emri, namazdaki zikrin nasıl yapılacağını Allah’ın öğrettiğini gösterir. O ayetler aşağıda gelecektir.

2- Yolculukta Düşman Korkusu

Yolculukta, düşmanların veya eşkiyanın saldırma tehlikesi ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda kılınacak namaz ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا، إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا.

“Yolculuğa çıktığınızda, kâfirlik edenlerin /ayetleri görmezlikte direnenlerin size saldırmasından korkarsanız, o namazı /yolculukta kıldığınız namazı, kısaltmanızda bir günah yoktur. Kâfirler, sizin açık düşmanınızdır.” (Nisa 4/101)

İnsan, bulunduğu yerden, ya başka bir yere gitmek ya da bir savaşa katılmak amacıyla ayrılır. Kur’an, başka bir yere gitme amacıyla yola çıkanlar için “darb fi’l-ard = ضرب في الأرض” sözünü kullanır (Bakara 2/273, Al-i İmran 3/156, Maide 5/106, Müzzemmil 73/20). Savaş için yola çıkan kişi müslüman ise, Kur’an’da bunu ifade söz, “kıtal fi sebîl’illah = قتال في سبيل الله = Allah yolunda savaşma” (Müzzemmil 73/20) sözüdür. Eğer müslüman değilse, kıtal = قتال

(Bakara 2/190) veya gazv = غزو sözlerini kullanır (Al-i İmran 3/156). Bunları dikkate almayanlar, Nisa 101, 102 ve 103. ayetlerin birbiriyle ilişkisini, bir şekilde kopararak zihinleri karıştırmakta ve namazın sadece savaş sırasında kısaltılacağı gibi Kur’an’a ve Nebimizimizin uygulamalarına ters bir sonuca varmaktadırlar. Halbuki Nisa 101, 102 ve 103. ayetlerin, savaş için yola çıkmakla hiçbir ilgisi yoktur. Bu ayetler, yolculuk sırasında yolun düşman tarafından kesilmesi halinde namazın nasıl kılınacağı ile ilgilidir.

Allah Teâlâ, düşman tehlikesi ile karşılaşan yolcuların, namazı nasıl kılacaklarını şöyle açıklamıştır:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ، وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ، وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِنَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً، وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أذى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ، وَخُذُوا حِذْرَكُمْ، إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا.

“(Ey Muhammed!) İçlerinde olur da namazı onlar için tam kılsanız, bir kısmı seninle birlikte namaza dursunlar ama silahlarını kuşansınlar. Secdeleri yaptıklarında da derhal etrafınıza dağılsınlar. Namazı kılmamış olan öbür kesim hemen gelsin, onlar da seninle namaz kılsınlar ama tedbirli olsunlar ve silahlarını kuşansınlar. Kâfirlik eden o kimseler isterler ki silahlarınızdan ve eşyanızdan uzak kalasınız da size ani bir baskın yapsınlar. Yağmurun verdiği bir sıkıntıdan veya hasta olmanızdan dolayı silahlarınızı bir yere koymanızın günahı olmaz ama yine de tedbiri elden bırakmayın. Allah o kâfirlere, küçük düşürücü bir azap hazırlamıştır.” (Nisa 4/102)

Bir önceki ayete göre, düşmanın saldırma tehlikesi karşısında kalan yolculardan dileyen namazı kısaltır, dileyen de kısaltmaz. Bu ayete göre ise Muhammed aleyhisselam, böyle bir durumda namazı kısaltmıyarak yolcuların hepsine imamlık yapmak isterse onları ikiye ayıracak, bir kesimi düşman karşısında nöbet tutarlarken diğerleri onun arkasında namaza duracaklardır. Birinci kesim, ilk rekatin secdelerini yapınca namazı kılmış olacak ve derhal ikinci kesimden nöbeti

devralacaktır. Onlar da gelip Nebimize uyacak ve namazın kalan kısmını onunla beraber kılacaklardır.

Ayetteki “Namazı kılmamış olan öbür kesim hemen gel-sin, onlar da seninle namaz kılsınlar” emri çok önemlidir. Burada, bir rekat da onlar kılsınlar denmiyor. Namazın kalan kısmını kılsınlar deniyor. Çünkü onlar nebimiz gibi, secdelerin arkasından oturup duaları okuyacak sonra dağılacaklardır. Eğer akşam namazı kılınıyorsa Nebimizle birlikte, kalan iki rekatı kılacaklardır.

C- REKAT SAYILARI

Güvene kavuştuğunuzda namazı tam kılın. (Nisa 4/103) buyurulduğu için korku geçince yolcular, akşam namazı dışındakileri iki rekat kılacaklardır. Bu, yolcular için kısaltma değil, namazı tam kılmadır. Nebimiz yolcu iken namazlarını hep böyle kılmıştır.

Şu ayete göre, namazlar, en az iki rekat kılınır.

فَاطْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ . وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ .

“(Ya Muhammed!) Ne derlerse desinler sen sabret /duruşunu bozma. Güneş doğmadan önce (akşam, yatsı ve sabah vakitlerinde) bir de batmadan önce (öğle ve ikinci vakitlerinde), her şeyi mükemmel yaptığından dolayı Rabbine tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin arkasından da ona tesbih et.” (Kaf 50/39-40)

Tesbih, Allah’a kullukta acele davranmaktır⁸. Bu emir, farz ibadetleri de nafileleri de kapsar⁹. Ayetteki “Gecenin bir bölümünde” ifadesi, gece namazı ile ilgilidir. Bir müddet uyuduktan sonra kılınan gece namazına teheccüd denir. Teheccüd namazı Nebimize

⁸ Müfredat, سبّح md.

⁹ Bu emrin nafileleri de kapsadığını şu ayetten anlarız: “Onlar ne derlerse desinler, sen katlan. Güneşin doğmasından önce, batmasından önce ve gecenin bölümlerinde her şeyi mükemmel yapmasına karşılık Rabbine ibadet et. Gündüzün bölümlerinde de ibadet et; belki memnun kalırsın.” (Tâhâ 20/130) “Gündüzün bölümleri” diye tercüme ettiğimiz “أطراف النهار”= etraf-en-nehâr tamlamasındaki أطراف çoğuludur. Arapçada çoğullar en az üçü gösterdiğinden, bu ibadetin günün en az üç bölümü olması gerekir. Gündüzün sadece iki namaz farz olduğundan (Hud 11/114) üçüncüsü ve üzerleri nafile olur. Bu sebeple gündüzün üç bölümünde nafile namaz kılınır. Bunlar kuşluk, öğle ve ikinci vakitleridir. Aynı şey gece için de geçerlidir.

farz kılınmış (İsra 17/79), her müslümana da tavsiye edilmiştir¹⁰.

Yukarıdaki ayetin şu ifadesine göre namazlarda rekat sayısı en az ikidir.

وَأَذْبَارِ السُّجُودِ

“Secdelerin arkasından da (ona tesbih et)” (Kaf 50/40)

Burada secdeler anlamı verilen kelime السُّجُود = es-sü-cud'dur. Sücud, mastardır. Arap dilinde çeşit (nev') veya sayı (merre) bildirmek için olmayan mastarın çoğul ve dişil kalıbı olmaz. Ona, bağlamına göre anlam verilir. “Es-sü-cûd” ifadesinin tamlayanı olan أَذْبَارِ = edbar /arkaları kelimesi çoğul olduğu için sücud kelimesi de çoğul sayılır. Arapçada çoğul, üç ve daha fazlasını gösterdiğinden bu ayet-teki tesbih emri, en az dört secdeden sonra yerine getirilebilir. Çünkü Nisa 102 ve 103. âyetlere göre her rekatta iki secde yapmak farzdır. Bu konu aşağıda anlatılacaktır. Bu ayetlerden dolayı her iki rekattan sonra oturup zikirde bulunmak farz olur. Bunun böyle olması, yolculuktaki korku hali dışında, namazların en az iki rekat kılınması gerektiğinin delilidir.

Akşam namazının rekat sayısı üçtür. Bu, onun en orta namaz (Bakara 2/238) olmasının gereğidir. Çünkü üç, ortası olan ilk rakamdır. 3 rakamı, 2 ile 4'ün de ortasında yer alır. Akşam namazının en orta namaz olması, rekat sayılarının en az iki, en çok dört olmasını gerektirir.

Her rekatta iki secde olduğu için akşam namazında altı secde olur. 6 rakamı, iki rekatlı namazın secde sayısını gösteren 4 ile, dört rekatlı namazın secde sayısını gösteren 8'in ortasında yer alır. Bu açıdan da rekat sayıları en az iki, en çok dört olur.

Bütün bunlara göre, iki rekatlık sabah namazında bir

oturuş; öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında da iki oturuş yaparak zikirleri okumak farz olur. Akşam namazı üç rekattır. Üçüncü rekat, altı secde ile bittiği için altıncı secdeden sonra oturup zikirleri okumak da farzdır.

D- ZİKİR İÇİN NAMAZ

Allah Teala'nın Musa aleyhisselama ilk emri şu olmuştur:

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

“Ben Allah'ım, benden başka ilah yoktur. Bana kulluk et ve beni zikir için namazı düzgün ve sürekli kıl!” (Taha 20/14)

Arap dilinde bir şeyi, sonuçları ile birlikte düşünüp kavramaya marifet¹¹, o marifeti, zihinde tutmaya veya dile getirmeye zikir denir¹². Zikir, kafaya yerleştirilmesi gereken doğru bilgidir. Allah'ın kitapları, bu bilgilerden oluştuğu için onların ortak adı zikirdir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ

“Yoksa Allah ile aralarına giren ilahlar mı edindiler! De ki: ‘Delilinizi getirin. Benimle birlikte olanların zikri budur /Kur'an'dır. Bu, benden öncekilerin de zikridir.’ Aslında çoğu, bu gerçeği bilmez de onun için yan çizer.” (Enbiya 21/24)

Allah'ı zikir, Kur'an ayetlerini ve ayetlere uygun duaları okumaktır. Okumak, anlamak içindir. Kur'an'ı anlamak, müslümanların gündeminden tamamen çıkarıldığı için artık Kur'an okumak, onu anlamadan seslendirmektir. Kur'an'dan iyice uzaklaştırılmış din anlayışı, ancak bu şekilde ayakta kalabilmektedir.

¹⁰ İlgili ayet şöyledir: “Gecenin bir kısmında ona secde et (namaz kıl). Gecenin uzun bölümünde de ona tesbih et”. (İnsan 76/26) Gecenin uzun bölümü, yatsının son vakti ile sabah namazı vakti arasındaki dinlenme ve uyuma vaktidir. Teheccüd, bu vakitte, uykudan kalkılarak kılınır.

¹¹ Ragıb el-İsfahâni, Müfredât, (Tahkik: Safvan Adnan Dâvûdi), Dimaşk ve Beyrut, 1412/1992, عرف mad.

¹² Müfredât, ذكر mad.

Şu ayeti dikkatle düşünenler, Allah'ın kitabını anlamadan okumanın, gerçek bir okuma olamayacağını kavrarlar:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ

“Biz, her resulü /elçiyi ancak kendi halkının dili ile gönderdik ki (ayetleri) açık açık anlatsın.” (İbrahim 14/4)

Resul (رسول), “gönderilen” demektir. Bir bilgiyi iletmek için gönderilen elçiye resul dendiği gibi onunla gönderilen bilgiye de resul denir¹³. Bugün bizim aramızdaki resul, Kur'an'dır. Bu ayete göre Kur'an'ı, her topluma kendi dili ile ulaştırmak gerekir (En'am 6/130, Araf 7/35-36).

Namazdaki zikir ile ilgili ayetlerden biri şöyledir:

اِنَّ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“Bu Kitap'tan sana vahyedileni bağlantılılarıyla oku¹⁴, namazı da düzgün ve sürekli kıl. Namaz, cin-

sel günahları¹⁵ ve kötü işleri engeller. Allah'ın zikri (Kitabı) elbette her şeyden büyüktür. Allah, yaptığınız her işi bilir.” (Ankebût 29/45)

Namazın kişiyi, cinsel günahlardan ve kötü işlerden engellemesi, ancak ayetleri ve duaları, anlayarak okumakla gerçekleşebilir. Böyle bir namaz, tam bir öğrenim faaliyeti olur.

E- NAMAZIN RÜKÜNLERİ

Rükün, bir şeyin ana unsuru, olmazsa olmazdır. Namazın rükünleri kıyam, rüku, secde ve oturuşlarda yapılan zikirlerdir. Bir de namazın şartları vardır, onları namaza başlamadan yerine getirmek gerekir. Namaz kılacak kişi cünüp ise yıkanır, cünüp değilse abdest alır. Abdest alacak veya yıkanacak durumda değilse teyemmüm eder (Maide 5/6). Elbisesini giyer (A'raf 7/31) ve namaz kılmaya karar verir. Kişinin bu kararı niyettir. Bundan dolayı, niyeti tarif eden bir ayet veya hadis yoktur. Sonra kibleye yani Mescid-i Haram'ın bulunduğu yöne yönelir (Bakara 2/149-150).

¹³ Kur'an'ın değil, önceki kitapların da bu metoda göre okunması gerektiğini gösterir. Bu metoda göre okuma yapan Ehlikitap, gelecek son kitaba inanma yükümlülüğünü kendi elindeki kitapta bulur ve bu nedenle Kur'an'a iman eder.

¹⁴ “Cinsel günahlar” diye tercüme ettiğimiz kelime fahşa'dır. Fahşa ile fahişe kelimelerinin ikisi de mastardır ve aynı anlamdadır (Araf 7/28). Mastar olduğu için çoğul anlamı da verilebilir. Bu ayette kelimeye çoğul anlamı vermemiz, Necm 53/32'den dolayıdır.

Namazda elbisenin, bedeninin ve namaz kılınan yerin temiz olması çok güzel olur. Ama durum ve şartlar ne olursa olsun, namaz ertelenemediği için bunu şart koşan bir ayet veya hadis yoktur.

Allah Teâlâ, yolcuların düşman karşısında, bir rekatlık namazı nasıl kılacaklarını, şöyle açıklamıştır:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ، فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا

الصَّلَاةَ، إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْفُوتًا

“O (bir rekatlık) namazı kılarken¹⁶ Allah’ı ayakta, otururken ve yanlarınız üzerinde zikredin. Güvene kavuştuğunuzda namazı tam kılın. Çünkü namaz, müminlere, vakitle sınırlı olarak farz kılınmıştır. (Nisa 4/103)

1- Kıyamda Zikir

Allah, her bir rekatta zikrin nasıl yapılacağını şöyle anlatmıştır:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ

جُنُوبِكُمْ

“O namazı kılarken Allah’ı ayakta, oturur halde ve yanlarınız üzerinde zikredin. (Nisa 4/103)

Ayakta durmaya kıyam denir. Kıyama “Allahu ekber” ile başlanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا . وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا.

“Namazında sesini ne çok yükselt ne de iyice kıs; ikisinin arasında bir yol tut¹⁷. De ki: “Elhamdulillah /Her şeyi mükemmel yapmak Allah’ın özelliğidir¹⁸.”

16 Mekâyîs: Ahmed b. Faris b. Zekeriya, Mu’cemu mekâyîs’ul-Huğa, Beyrut, tarihsiz, قضي md. Kur’an’da bu kelime, bir konuda karar verme (İsra 17/23) ve bir işi tamamlama (Fussilet 41/12) anlamında kullanıldığı gibi bir işi yapma anlamında da kullanılmıştır (Taha 20/72). Bu ayette kazâ, namaz kılma anlamındadır.

17 Gündüz ve gece namazlarında zikrin, hangi ses seviyesinde yapılacağı İsra 17/110 ve Araf 7/205’te bildirilmiştir.

18 Üç tip övgü vardır. Birincisi, kişiyi kendi katkısı olmayan bir şeyden dolayı övmektir. Boyu uzun, zeki, iyi bir aileye mensup sözleri böyledir. Arapçada ona medih= المدح denir. İkincisi, iyi bir şey yaptığı için övmektir. Güzel yemek yapar, arkadaşlığı iyidir gibi sözler buna girer. Bu tür övgüye Arapçada hamd = الحمد denir. Üçüncüsü, bize yaptığı bir iyilikten dolayı övmektir. Bana güzel bir yemek ikram etti demek gibi. Arapçada ona şükür = الشكر denir. Yaptığı her şeyi güzel yapan sadece Allah’tır. Allah’ın yaptığı ile insanların yaptığı arasındaki farkı göstermek için güzel yerine mükemmel kelimesini kullandık.

O, çocuk edinmemiştir. Hakimiyette ortağı yoktur. İhtiyaçtan dolayı edindiği bir velisi de yoktur. Onu yücelttikçe yücelt /Tekbir getirerek ona gereği gibi saygıda bulun!” (İsra 17/110-111)

Her mümin Allah’ın gücünü, kudretini ve yüceliğini iyi kavramak ve aklından çıkarmamak için namaza başlarken ve bir rükünden diğerine geçerken “Allahu Ekber = Allah en büyüktür” der.

Her rekatta Fatıha suresi okunur. Fatıha, Kur’an’ın bir özetidir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Sana o mesânîden yedisini, o muazzam ayet kümesini verdik.” (Hicr 15/87)

Mesânî, ikişerliler demektir. Ayetler, muhkemler yani kısa ve özlü hükümler içerenler ve onlarla benzeşen ayetler /müteşâbihler ile (Âl-i İmran 3/7) ikili kümeler oluşturulacak özelliktedir (Zümer 39/23). Bilenlerden oluşan bir ekip, bir konu ile ilgili ayetleri, mesani yöntemiyle bir araya getirerek Kur’an’ın gösterdiği çözümlere ulaşabilir (Fussilet 41/3).

Fatıha’nın her bir ayetinin benzeştiği çok sayıda ayet vardır. Bu benzeşme Fatıha’yı, Kur’an’ın özeti yapar. Nebîmizin (a.s.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “El-hamdu lillâh /Fatıha Suresi bana verilmiş yedi mesânî, muazzam ayet kümesidir¹⁹.”

2- Yanlar Üzerinde Zikir

Yanlar üzerinde zikir, rüku ve secde halinde olur. Ayetin ilgili bölümü şöyledir:

.... وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

“(Allah’ı) yanlarınız üzerinde iken (zikredin).” (Nisa 4/103)

19 Buhârî, Tefsir, 1; Nesâî, İftitah, 26.

'Yanlar' anlamı verilen kelime, 'cenb = جنب'in çoğulu olan 'cünub = جنوب'dur. Arapçada çoğul, üç veya daha fazlasını gösterdiğinden insanın yanları, iki kolu ile iki bacağı olur. Çünkü bu sayıya onlardan başkası uygun düşmez. Nitekim kurban bayramı kurbanı ile ilgili olan şu ayette cünub kelimesi, kurbanlık hayvanın kol ve bacakları anlamında kullanılmıştır.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ
فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعَمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ

“Size (Muhammed ümmetine²⁰) de bedence gelişimini tamamlamış en'amı (koyun, keçi, sığır ve deveyi)²¹ Allah'a kulluğun simgelerinden yaptık. Onlarda yararlanacağınız şeyler vardır. Sıra sıra dururlarken üzerlerine Allah'ın adını anın²². Cünubu (kol ve bacakları) hareketsiz hale gelince onlardan yiyin, ihtiyacı olana da olmayana da yedirin²³. Şükredesiniz /Görevlerinizi yerine getiresiniz diye onları bu şekilde sizin hizmetinize verdik.” (Hac 22/36)

Sıra sıra duran kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adı, onları yere yatırmadan, göğüs kemiğinin üstündeki boşluğa bıçağı saplayıp atardamar ve toplardamarlarını keserken anılır. Bu durumda hayvan, kesildiğini anlamadan yere yığılıp çırpınmaya başlar. Cünubu yani kol ve bacakları hareketsiz hale gelince etleri, kemiklerinden ayırt edilir.

Kişinin yanları da kol ve bacaklarıdır. Vücut, kol ve

bacaklar üzerinde iki şekilde durabilir. Birincis rükuda olur. Dizler ve dirsekler dik tutulur, eller dizlerin üzerine konunca gövde, kol ve bacaklar üzerine gelir ve rüku hali başlar.

İkincisi de secde halinde olur. Secde için önce dizler, sonra eller yere konur. Arkasından alın, iki elin arasına gelecek şekilde yere yerleştirilir. Bu sırada karın bölgesi dizlerden uzak tutularak gövdenin kol ve bacaklar üzerine gelmesi sağlanır ve zikre başlanır.

Rüku ve secdedeki zikirlerle ilgili ayetler şunlardır:

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

“Öyleyse çok büyük olan Rabbinin ismiyle tesbihte bulun!” (Vakıa 56/74, 96, Hakka 69/52)

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

“Rabbinin en yüce adını tesbih et!” (A'la 67/1)

Bu ayetler inince Nebimiz, rükuda “sübhane rabbiye'l-azim” secdede “sübhane rabbiy'el-a'lâ” demeyi emrettiği ve secdede kişinin rabbine en yakın konumda olduğunu bildirerek “secdede duayı çoğaltın” dediği rivayet edilmiştir²⁴.

Her insan, Allah'ın var ve bir olduğunu, her şeyi onun yarattığını ve bir benzerinin olmadığını buluş çağında iyice kavrar. Ölüncüye kadar devam eden gözlemleriyle de Allah'tan başka ilah olamayacağı hususundaki kanaati sürekliliyle yenilenir.

3- Otururken Zikir

Namazda iki türlü oturma vardır, biri iki secde arasında, diğeri de en az dört secdeden sonra yapılır.

Bir rekatlık namazı tarif eden Nisa 104. ayetteki “Allah'ı oturur halde zikredin” (Nisa 4/103). emri, iki secde arasındaki oturma ile ilgilidir. Çünkü düşmanın baskın yapacağı korkusu ile ikiye ayrılan yolcuların birinci kesimine şu emir verilmiştir:

فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وِرَائِكُمْ،

“Secde yaptıklarında derhal etrafınıza dağışınlar

20 Kurban bayramı kurbanı, Adem aleyhisselamdan itibaren bütün ümmetlere farz kılınmıştır (Hac 22/34).

21 “Bedence gelişmiş” diye tercüme ettiğimiz kelime ‘el-büdn (البُدْنَ)’dür. Büdn, “bedene”nin çoğuludur; vücut-ça gelişimini tamamlamış demektir. (el-Ayn ve Cevheri, es-Sthâh) Nebimiz onu “müsinn = (المسِنَّ)” sözüyle açıklamış ve “Müsinn olandan başkasını kesmeyin. Size güç gelirse koyunun cezaa olanını kesersiniz.” (Müslim, Edâhi, 2-13/1963) demiştir. Müsinn; süt dişleri düşmüş hayvandır. (Lisan'ul-Arab) Bu yaşa gelmemiş olanına ‘cezaa’ denir. Koyun ve keçinin bir yaşını, sığırın iki yaşını, devenin de beş yaşını bitirmiş olması şartı, bu ayetten dolaydır. Çok açık ayetlere rağmen (Hac 22/28, 34, 36, 67) Kur'an'da kurban bayramı kurbanına dair bir hüküm bulunmadığı, ortak kabul olmuş, hadislerden bazılarına dayanan Hanefiler kurban ibadetini vacip, diğerleri sünnet saymışlardır.

22 Hayvan kesiminde besleme, sadece Kurban bayramı kurbanında farzdır (Hac 22/34, 36). Beslemeyle kesilmeyen veya bir müşnik tarafından kesilmiş olan hayvanın etinden yemek haram değildir (Bakara 2/173, Maide 5/3, En'am 6/145, Nahl 16/115).

23 Bu ayet, kurban kesenin, etinden yemesini, ihtiyacı olana da olmayana da ikram etmesini emretmektedir.

24 Müslim, Salat, 215.

(nöbeti devralsınlar). (Nisa 4/102)

Birinci rekât secde ile biter. Onlar, secdenin hemen arkasından nöbeti devralacakları için “Allah’ı. oturur halde zikredin” (Nisa 4/103) emri, ancak iki secde arasında oturarak yerine getirilebilir. Bu da her rekatta iki secde yapmayı ve secdeler arasında oturup zikirde bulunmayı farz kılar. İki secde arasında Nebi-mizin, şu zikri yaptığı rivayet olunmuştur:

رَبِّ اغْفِرْ لِي رَبِّ اغْفِرْ لِي

*Rabbim beni bağışla! Rabbim beni bağışla!*²⁵

Sonuç olarak Nisa 103. ayet, kıyamda, rükuda, secdelerde ve iki secde arasında Allah’ı zikrin farz olduğunu gösterir.

Namazda oturma işi, en az dört secdeden sonra yapılır. Bununla ilgili ayetler, Rekat Sayıları başlığı altında, ayrıntılı olarak anlatıldı.

Sağımızda ve solumuzda görevli melekler vardır, onlar bizim her şeyimizi kayda geçirirler (Kaf 50/17-18) Melekleri Allah, elçi olarak görevlendirmiş (Fatır 35/1) ve “Elçilere selam olsun” (Saffat 37/181) buyurmuştur. Bu sebeple biz de namazı bitirince sağa ve sola döner, amellerimizi yazan meleklerle “es-selamu aleyküm ve rahmetullah” deriz.

SONUÇ

Namaz, Adem aleyhisselamdan beri devam eden ibadettir. Uyuya kalma ve unutkanlık dışında mutlaka, vaktinde kılınması gerekir. Sabah namazını iki rekat; öğle, ikindi ve yatsı namazlarını dört rekat, akşam namazını da üç rekat olarak kılmak gerekir. Yolculukta Akşam namazı dışındaki namazlar iki rekattir. Sünnet namazlar olarak bildiğimiz nafile namazları kılmak farz değildir ama kılınması çok iyi olur (Taha 20/130, İnsan 76/26).

Allah Teâlâ, Muhammed aleyhisselamı, her konuda bize örnek yapmış ve şöyle buyurmuştur:

“Sizin için, Allah’tan ve ahiret gününden beklentisi olanlar ve Allah’ı çokça zikredenler /Allah’ın kitabını anlayarak okuyanlar için Allah’ın resulünde güzel bir örnek vardır.” (Ahzab 33/21)

Allah’ın Elçisi Muhammed aleyhisselam, namaz konusunda da bizim için örnektir. Ondaki gelen sahih rivayetler çok önemlidir. Kur’an’ı iyi bilenler, o rivayetleri ilgili ayetlerle karşılaştırıp halkı doğru bilgilendirmelidirler.

Allah bizi, Muhammed aleyhisselamı kendine örnek alarak Kur’an’a tam uyan ve ölünceye kadar kendine tam teslim olan kullarından eylesin.

25 İbn Mace, İkamet’us-salah 23, hadis no 897. Bu zikir üç ayette geçer: A’raf 7/151, Sad 38/35, Nuh, 71/28.